

ویورل باجاکو (بخارست)

Viorel Bageacu

ایران در نهمین کتابهای جغرافیائی رومانی *

در کلیساهای ارتدوکس شاهزاده نشینهای رومانی با زبان سلاون ادای فرائض دینی می شد. از آنجا که مسیحیان مؤمن از معانی ادعیه و کتب آسمانی خود چیزی نمی فهمیدند، فرصتی برای ترجمه و چاپ متون دینی به وجود آمد که هدفش جایگزین کردن زبان روزمره و قابل فهم تمامی مؤمنان به جای زبان دینی سلاون بود. این امر در قرن هیجدهم میلادی با ترجمه متون کهن مذهبی از زبان سلاون به زبان رومانیائی جامه عمل پوشید^۱. در همین زمان نیز، ادبیات غیرمذهبی، ترجمه آثار علمی و اقتباس در ترجمه بعضی از آثار ادبی به شدت گسترش می یافت. اسقف های عالیمقام از پیشروان این نهضت روشنگری بودند. در اکثر موارد کوشش های این افراد تحصیل کرده و باسواد، با امکانات مالی که داشتند، ثمربخش بود.

این امر نیز قابل یادآوری است که چاپخانه ها در جوار دیرها دایر بود و غالباً کارگران چاپخانه ها از میان راهبان انتخاب می شدند. این چاپخانه ها با جزو املاک دیرها با هم شمار می رفت و یا تعلق به دربارشاهی داشت.

در مخازن نسخ خطی رومانی، آثاری در باب علم جغرافیا وجود دارد. این امر وجود علاقه شدیدی را به فراگرفتن و تحقیق در علم جغرافیا در اوائل قرن هیجدهم نشان می دهد. طبق تحقیقات ن. ا. اورسو^۲ N. A. Ursu قدیمی ترین این نسخ در حدود سال ۱۷۰۰ م. نوشته شده است^۳. این احتمال نیز هست که ترجمه و تألیف کتابی در علم جغرافیا برای رفع نیازهای آموزشی صورت گرفته باشد. در اواخر همین قرن اولین کتاب جغرافیا به زیر چاپ رفت. در زمان پیشوایی اسقف اعظم یا کو دوم (Iacov II)^۴ که در سال ۱۷۹۲ م. به کرسی مطرانی شاهزاده نشین ملداوی جلوس کرده بود، در چاپخانه مطرانی

که به وسیله همین اسقف گسترش و توسعه یافته بود ، همزمان با چاپ بعضی از کتب دینی ، آثار آمفی لوهیه Amfilohie اسقف شهر هوتین Hotin^۵ نیز به چاپ رسید .

آمفی لوهیه هوتینیو Amfilohie Hotiniu (یعنی مقیم شهر هوتین) که از شرح حال او مطلب زیادی در دست نیست^۶ کوشش زیادی برای جایگزین کردن زبان یونانی در مدارس کرد . بعد از وقوع بعضی از حوادث تاریخی که منجر به اشغال قسمت‌هایی از سرزمین رومانی به وسیله دولت عثمانی شد ، آمفی لوهیه مجبور به گوشه‌گیری در یکی از دیرهای حوالی شهر هوشی Husi^۷ شد . چاپخانه شهر یاشی Iasi^۸ در سال ۱۷۹۵ سه اثر از آمفی لوهیه هوتینیو چاپ و منتشر کرد .

نخستین ، کتابی است در الهیات ، به نام « دستورات دینی » . دومین اثر ، کتابی در علم حساب است ، با مقدمه‌ای در مورد لزوم فراگیری این علم .

سومین کتاب که مورد توجه و بحث ما در این مقاله است ، اولین اثر چاپ شده در مورد جغرافیای عمومی جهان به زبان رومانیایی است . کتاب دارای عنوان زیر است :

« جغرافیای عمومی به زبان ملداوی (رومانیایی) ، اقتباس شده از جغرافیای بوفیه Buffier مطابق با قواعدی که اخیراً در آکادمی پاریس وضع شده است . » درباره تاریخ چاپ کتاب چنین ادامه می‌یابد : « برای اولین بار چاپ می‌شود ، در زمان روشن ضمیر ودانای بزرگ ، شاه ما الکساندر دایوان کالیمه و بود^۹ . » ۲۲ اوت ۱۷۹۵ .

کارگران چاپخانه ، راهب شماس گراسیم Gherasim و پاول پتروویچ Pavel Petrovici^{۱۰} بوده‌اند .

نیکلای بورگا^{۱۱} در کتاب « تاریخ ادبیات رومانی در قرن ۱۸ » بر این عقیده است که قابل توجه ترین اثر آمفی لوهیه هوتینیو همین کتاب جغرافیای اوست^{۱۲} که ترجمه رساله جغرافیای عمومی پ. ج. بوفیه (Roma, 1775) از زبان ایتالیایی می‌باشد .

همچنانکه عنوان کتاب نشان می‌دهد ، آمفی لوهیه کتاب را نوشته خود نمی‌داند . با این همه نمی‌توان اصلاحات و جرح و تعدیل‌های مترجم رومانی را

در متن اصلی از نظر دور داشت. بدین معنی که وی ترتیب فصول را عوض کرده و یک فهرست اسامی باستانی را که به اشکال جدید تغییر یافته‌اند، اضافه نموده. همچنین بخشی را به اسامی عربی و غیر آن اختصاص داده است.

مترجم در مقدمه کتاب ضمن برشمردن امتیازات روش‌های جدید در مطالعات جغرافیایی نشان می‌دهد که با به کار بستن روش‌های علمی و منطقی علم جغرافیای جدید جانشین «منظومه‌های» کهنه جغرافیا شده است.

نیکلای یورگا این نظریه را نیز ابراز می‌دارد که کتاب جغرافیای مورد بحث، برای تدریس در بعضی از مدارس عالی یاس نوشته شده ۱۳ و همزمان با ترجمه‌ها و اقتباسات دیگر، به درخواست مرکز مطرانی به چاپ رسیده است. برای اینکه مرکز مطرانی مایل بود در نحوه آموزش به طریقه یونانی که تنها جنبه ادبی محض داشت، تحولی ایجاد کند. با اینهمه آنچه مسلم است، جغرافیای آملی لوهیه هیجده سال قبل از چاپ آن یعنی در سال ۱۷۷۷ م. در مدرسه پوتنا Putna^{۱۴} تدریس می‌شده است.

جغرافیای آملی لوهیه کمک زیادی به وضع بعضی از اصطلاحات علمی جدید در زمینه علم جغرافیا به زبان رومانیایی نمود؛ مخصوصاً در زمانی که تأثیر زبانهای خارجی (روسی و یونانی) مانع این امر بود. ولی انتشار این کتاب در سراسر زمین‌های رومانی نشین، باعث استقرار این اصطلاحات جدید شد. با اینهمه آملی لوهیه به سبب اینکه نمی‌توانست بعضی از مفاهیم علمی را دقیقاً به زبان رومانیایی برگرداند، از ترجمه بعضی قطعات کتاب بوفیه چشم‌پوشی کرده است.

آملی لوهیه اثر دیگری در علم جغرافیا دارد که آن را نیز از زبان ایتالیایی ترجمه کرده است؛ از این ترجمه دو نسخه خطی باقی مانده است. یکی از دو نسخه که در تاریخ ۱۰ آوریل ۱۷۹۶ تحریر آن پایان یافته، در سال ۱۹۱۲ در کتابخانه آکادمی کی‌یف دیده شده است.

کتاب جغرافیای عمومی جهان چاپ ۱۷۹۵ علاوه بر اطلاعات ویژه علم جغرافیا شامل اشارات و نکات بسیار جالب غیر جغرافیایی نیز هست. از آن جمله شیعی بودن ایرانیان «... گذشته از کیش ترکی ۱۵، تمالیم [حضرت] علی داماد [حضرت] محمد را قبول دارند ...» و این امر را علت اختلاف بین ایرانیان و ترکها می‌داند. ایرانیان مهمان دوست و عاشق علم و صنعت و ماهر در کشت و کار

زمین معرفی شده اند .

ذیلاً متن کامل فصل مربوط به ایران با اشاره به صفحات کتاب داده می شود.

ایران

ص ۳۵ « امپراطور نامش صفی Sofi است و او مالک زیردستان خود و اموال و زندگی آنهاست و تاج شاهنشاهی را پسران بلافصل وی وارثند .

ص ۳۶ « مردم ایران بیگانگان را میهمان نوازان می گیرند ، گذشته از کیش ترکی ۱۵ ، تعالیم [حضرت] علی داماد [حضرت] محمد را قبول دارند و به این جهت بارها بین ترکها و ایرانیان جنگ در گرفته است . زمین ابن کشور شنی و تقریباً در همه جا کوهستانی است . جمعیت زیادی ندارد ، ولی عاشق دانش و صنعت و ماهر در کشت و کار زمین اند . در آنجا شترهای زیاد ، برنج ، پنبه ، ابریشم ، سنگهای قیمتی مانند زمرد به رنگ آبی روشن و دیگر اجناس یافت می شود . »

« پایتخت امپراطوری ، جانی که صفی می نشیند ، اصفهان است . خانه های داخل این قلعه بدون شيرروانی است و پامها اندود است برای حفظ از آب باران . محیط اصفهان دوازده leghe ۱۶ است ، ولی جمعیت آن نسبت به بزرگی شهر ، کافی نیست . »

« در بین ایرانیان ، ارتدوکسها ، ارمنیان و کاتولیکها زندگی می کنند و از انجام مراسم دینی خود ممنوع نیستند و به تجارت پارچه های زرین ، ابریشم و قالی مشغولند . »

ص ۳۷ « تبریز قلعه ای است بزرگ ، غنی ، پاکیزه ، زیبا و پر جمعیت . در سال ۱۶۰۳ م . تحت تسلط ترکها درآمد . خیابانهای این قلعه بزرگتر و وسیع تر از خیابانهای قلاع دیگر است . گویند که این قلعه ممکن است همان شهر تاریخی و زیبای اکباتان Ekbatana یا اکاناتانای Ekfatana قدیم باشد . این قلعه در ۶۶ درجه طول جغرافیایی و ۳۸ درجه عرض جغرافیایی واقع است و اصفهان در ۷۹ درجه جغرافیایی و ۳۳ درجه عرض جغرافیایی واقع است . »

« همچنین می توان درباره قلاع ایروان Erevan و گانگرن Gangren واقع در حوالی گرجستان نیز صحبت کرد . هر دو کنار ۶۳ درجه طول جغرافیایی و ۴۰ درجه عرض جغرافیایی واقع اند ، به این معنی که ایروان در ۶۳ درجه طول

جغرافیایی و ۴۰ درجه عرض جغرافیایی و گانگرا *Gangra* در ۶۴ درجه طول جغرافیایی و ۴۱ درجه عرض جغرافیایی واقع است. قندهار *Kantabar* مستحکم ترین قلعه ایران است و گمبرون *Komron* بندر معتبری است که در بالای تنگه هرمز *Ormuz* واقع است. *

حاشیه ها

1- *Istoria Literaturii Romane*, Edit. Academiei Republicii Socialiste România, Bucuresti, 1964, vol. 1, p. 720

2- N. A. Ursu. Formarea terminologiei stiintifice românești, Edit. Stiintifics, Bucuresti, 1962 p.13.

۳- کتابخانه آکادمی جمهوری سیاسی رومانی، نسخه خطی شماره ۱۴۳۶، اوراق ۷۹-۴۹.

۴- یاکو ستاماتی *Iacov Stamati* (۱۸۰۳-۱۷۴۹).

۵- شهر هوتین در حال حاضر در سرزمین اتحاد جماهیر شوروی واقع است. قلعه واقع در این شهر از مراکز مهم سیاسی و نظامی شاهزاده نشین ملداوی بود و بعد از سال ۱۸۴۸ به صورت قلعه مرکزی شاهزاده نشین مذکور درآمد. بعد از قرار داد صلح بوخارست که بعد از جنگ های روسیه تزاری و عثمانی (۱۸۰۶-۱۸۱۲) منعقد شد، این شهر با باسارابیا *Basarabia* تحت تسلط روسیه درآمد از، ص ۱۲۹۵.

Dictionar Enciclopedic, Edit. Enciclopedică Româna, Bucuresti, 1972,

Dictionar Enciclopedic Româ, Edit. Politică, Bucuresti, 1962

۶- در صفحه ۱۰۶ جلد اول، تصریح می کند که در قرن هجدهم میلادی می زیسته است.

7- N. Iorga, *Istoria Literaturii Române în secolul al XVIII-lea*, Bucuresti, 1928. ص ۳۱۵، جلد دوم، چاپ ۱۹۶۹،

۸- یکی از سه شهر مهم رومانی امروز، پایتخت ملداوی از نیمه قرن شانزدهم، ۱۸۶۲. در اسناد تاریخی برای اولین بار نام این شهر در سالهای ۱۳۹۲-۱۳۸۲ ثبت شده.

- ۹- الکساندرو ایوان کالیماء Alexandru Iacon Calimah یا کالیماسکی Alexandru Callimachi (۱۷۹۵-۱۷۹۵) شاه ملداوی .
- ۱۰- ن- یورگا ، ص ۳۱۵ همان کتاب .
- ۱۱- نیکلای یورگا (۱۹۴۰-۱۸۷۱) بزرگترین تاریخ نویس رومانی .
- ۱۲- همان کتاب .
- ۱۳- همان کتاب ، ص ۳۱۶ .
- ۱۴- دیر یوتنآ واقع در ملداوی بین سالهای ۱۴۶۹-۱۴۶۶ بنا شده .
- در این دیر مدرسه‌ای برای علوم دینی دایر و دوره تحصیل در آن هفت سال بود .
- ۱۵- منظور دین اسلام است .
- ۱۶- هر لکه برابر است با چهار کیلومتر .

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی